

ตำนาน ความเชื่อ และพิธีกรรมใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชของไต: กรณีศึกษาชุมชนไตอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

อรวรรณ วิไชย

นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมของไตว่าด้วยเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในลัทธิพิธีและความเชื่อของชุมชนไต อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์วาทกรรมผ่านพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนไตที่สัมพันธ์กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างวาทกรรมเชิงอำนาจ (ลัทธิพิธีและความเชื่อ) ผ่านสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของชุมชนไตในอำเภอเวียงแหง และ 3) เพื่อศึกษาถึงผลของวาทกรรมความเชื่อว่าด้วยเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีผลต่อชุมชนไตในอำเภอเวียงแหง ผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ

3 ประการของความเชื่อของมนุษย์ (belief system) คือ ตำนานเรื่องเล่า (myth) พิธีกรรมหรือกิจกรรม (rite) และ ระบบสัญลักษณ์ (symbol)

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนไตมีความเชื่อในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่าน ตำนานที่มีเรื่องราวโยงความสัมพันธ์กับพระองค์ ด้วยความเชื่อพื้นฐาน เรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเรื่องวีรบุรุษของชุมชนไต ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเข้าไปอยู่ในความเชื่อของสังคมไตในฐานะ “วีรบุรุษสิ่งศักดิ์สิทธิ์”

ผลของวาทกรรมสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อชุมชน ทำให้พื้นที่อำเภอเวียงแหงกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บริเวณชายแดน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีสถานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพื้นที่ มีการเชื่อมโยงเรื่องเล่าสถานที่ต่างๆ เข้ากับความเชื่อเรื่องการเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ชุมชนมีการประกอบพิธีกรรมทั้งระดับปัจเจก ระดับชุมชน และระดับรัฐ ดังจะเห็นได้จากการสร้างเหรียญ การสร้างรูปประติมากรรมของพระองค์เข้าไปไว้ในวัดต่างๆ การเกิดเจ้าทรงเจ้าพ่อองค์ดำในพื้นที่ และพิธีบวงสรวงในวันสำคัญประจำปี ทั้งนี้วาทกรรมในสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต่อชุมชนไตเวียงแหง นั้น ไม่เพียงแต่ส่งเสริมประวัติศาสตร์ชุมชนไต หากยังช่วยเสริมการสร้างชาติไตด้วยการเข้าไปเป็นวีรบุรุษในสังคมไตอีกด้วย

คำสำคัญ : สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ไต, พิธีกรรม, ความเชื่อ, วาทกรรม, ตำนาน, สิ่งศักดิ์สิทธิ์

Legend, Believe and Ritual in King Naresuan Maharaj of Tai: A Case Study on the Tai Community, Wiang Haeng District, Chiang Mai Province.

Orawan Wichai

Master Degree Programme in Regional Studies,
Faculty of Political Science and Public Administration,
Chiang Mai University.

ABSTRACT

This article aims to study the discourse on King Naresuan Maharaj on rituals and believes of the Tai community at Wiang Haeng District, Chiang Mai Province. The purposes of this study are 1) to study and analyze discourse through culture and believe of the Tai which relate to King Naresuan Maharaj at Wiang Haeng District, 2) to study and analyze discourse processes about culture

and believe through King Naresuan Maharaj's ruling in the Tai's legends, and 3) to study the King Naresuan Maharaj discourse effected in the Tai community, by analyzing the 3 significant elements of belief system; myth, rite and symbol.

The finding indicates that the reasons King Naresuan Maharaj became "the holy hero" of the Tai community are their basic sanctity beliefs and Tai hero beliefs. So, the Tai community believes in King Naresuan Maharaj legend through the involvement story.

The result of King Naresuan Maharaj discourse for Tai makes Wiang Haeng District a border sacred place. His army moving narrative is related to various places he passed by. There are three levels of ceremonies of King Naresuan Maharaj; individual level, community level, and state level, as we can see from the creation process of the coins, the figures in temples and the cult of Sao-Por Ong-Dum (the medium of King Narasuan). The discourse of King Naresuan Maharaj involves Wiang Haeng Tai not only becomes part of the history of Tai but King Naresuan Maharaj himself also becomes the hero of the Tai community.

Keywords: King Naresuan Maharaj, Tai, Ritual, Believe, Discourse, Narrative, Holy Hero

ความนำ

ไต¹ เป็นชาติพันธุ์หนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ในรัฐฉาน ประเทศพม่า ในอดีตมีการปกครองระบอบเจ้าฟ้า ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐฉานตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษเช่นเดียวกับพม่า ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงใน พ.ศ. 2491 รัฐไต กะฉิ่น ซิน ได้ดำเนินการร่วมกันในการจัดทำสัญญาปางโหลงที่เมืองปางโหลงทางตอนใต้ของรัฐฉาน โดยมีสาระสำคัญเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญของสหภาพพม่าว่า เมื่อครบสิบปีนับจากได้รับเอกราชจากอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2501 ไต กะฉิ่น และซิน สามารถแยกตัวเป็นอิสระ ก่อตั้งประเทศของตนเป็นเอกราชได้ (นิพัทธ์พร 2549, 12) แต่ภายหลังมาประเทศพม่าเกิดปัญหาการเมืองภายใน นายพลอู๋ได้ทำรัฐประหารและประกาศยุบสภา รวมทั้งยกเลิกการใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2490² ส่งผลให้สัญญาปางโหลงกลายเป็นโมฆะไป การกระทำดังกล่าวของรัฐบาลพม่าสร้างความไม่พอใจแก่รัฐต่างๆ เป็นอย่างมาก เพราะต่างก็ไม่ต้องการอยู่ใต้การ

¹ ในบทความนี้ผู้เขียนเปลี่ยนจากคำว่าไทใหญ่ในวิทยานิพนธ์ เป็นคำว่า “ไต” ที่มีความหมายครอบคลุมทั้งชาติพันธุ์ไทใหญ่ทั้งในและนอกประเทศ อ้างอิงจากข้อตกลงในการประชุมราชบัณฑิตยสถาน วันที่ 28-29 ตุลาคม พ.ศ. 2557 ณ โรงแรมฮอลิเดย์อินน์ จังหวัดเชียงใหม่ ว่าด้วยการใช้คำว่า “ไท” ใช้กับคนไทนอกอาณาเขตประเทศไทย ส่วนคำว่า “ไทย” ใช้กับคนไทยในเขตประเทศไทย

² รัฐธรรมนูญพม่าฉบับปี พ.ศ. 2490 เป็นรัฐธรรมนูญที่อยู่ระหว่างการร่างโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญ เริ่มประชุมที่กรุงย่างกุ้งระหว่างวันที่ 10 มิถุนายน - 24 กันยายน พ.ศ. 2490 ตัวแทนจากรัฐต่างๆแสดงความต้องการให้จัดตั้งสหพันธรัฐอย่างแท้จริง แต่ระหว่างกร่างรัฐธรรมนูญครั้งนี้มีมือปืนบุกเข้ามายิงนายพลองซานและที่ปรึกษาคนอื่นเสียชีวิต เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2490 ทำให้การร่างรัฐธรรมนูญเปลี่ยนทิศทางไป

ปกครองของพม่า จึงมีการจัดตั้งกลุ่มต่อต้านรัฐบาลพม่าขึ้นในแต่ละรัฐ เพื่อขอแยกตัวเป็นอิสระ กลุ่มของไตโดยการนำของเจ้าน้อยชอหยั่นตะ ได้ก่อตั้งกองกำลังกู้ชาติ “หนุ่มศึกหาญ” หรือ NSH (Noom Serk Harn) ขึ้นมาเพื่อต่อต้านรัฐบาลทหารพม่า ทำให้เกิดการสู้รบกันในบริเวณพื้นที่รัฐฉาน และบริเวณชายแดนไทย-พม่า มีชาวไตจำนวนหนึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาสู่ประเทศไทย โดยเฉพาะตามเขตชายแดนแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย และเชียงใหม่ พันตรีเจ้าปายเมืองทหารในยุคเจ้าน้อยชอหยั่นตะ³ เล่าให้ฟังว่า ในเวลาที่ตั้งกล่าวกองกำลังกู้ชาติไตได้ตั้งฐานบริเวณชายแดนไทย - พม่า ร่วมกับกองทัพไทย และได้มีการจัดทำเหรียญสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ต่อไปจะเขียนเป็น สมเด็จพระนเรศวรฯ) รุ่นแรกขึ้นมา ถือเป็น การสร้างความเชื่อในองค์สมเด็จพระนเรศวรฯ อย่างเป็นทางการครั้งแรกของไต⁴

เจ้าน้อยชอหยั่นตะได้นำกองกำลังหนุ่มศึกหาญสู้รบกับทหารพม่าตามแนวชายแดนหมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง โดยมีความสัมพันธ์ทางการทหารกับรัฐไทยในฐานะชนกลุ่มน้อยบริเวณชายแดนที่เป็นกันชนระหว่างรัฐไทยกับพม่า เจ้ากอนเจิง⁵ ได้เลือกพื้นที่บ้านเปียงหลวงในเขตแดนไทยเป็นที่ตั้งศูนย์

³ เจ้าน้อยชอหยั่นตะผู้นำกองกำลังของไตผู้ตั้งกลุ่มหนุ่มศึกหาญ ซึ่งเป็นกองกำลังกู้ชาติไตกลุ่มแรก

⁴ จากการสัมภาษณ์พันตรีเจ้าปายเมือง ทหารในยุคเจ้าน้อยชอหยั่นตะ ในวันกองทัพไต 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2555

⁵ เจ้ากอนเจิง (พ.ศ. 2469-2534) รู้จักกันในนามโหม่เฮ็ง หรือนายพลโหม่เฮง หรือ เจ้าแชนเดี่ยว ดำรงตำแหน่งประธานสูงสุดของสภาออบกู้รัฐฉาน (SSRC- Shan State Restoration Council) ถึงแก่อสัญกรรมด้วยโรคมะเร็งเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2534 (รวมข่าวกองทัพรัฐฉาน : 83 - 85)

บัญชาการใหญ่ และได้ร่วมมือกับนายพล หลี่ เหวิน ฮวน⁶ หัวหน้ากองกำลังจีนคณะชาติซึ่งถอยร่นจากรัฐฉานเข้ามายังประเทศไทย ใน ปี พ.ศ. 2512 โดยทั้งสองกลุ่มตกลงจับมือร่วมต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์จีนและกองกำลังทหารพม่า ซึ่งตรงกับนโยบายของรัฐบาลไทยในยุคที่มีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้น ได้อนุญาตให้กองกำลังกู้ชาติได้ตั้งอยู่ในเขตประเทศไทย จนขยายอาณาเขตพื้นที่ครอบคลุมจากชายแดนจังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน เข้าไปจนถึงพื้นที่ในฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินในเขตรัฐฉาน (วันที่ 2545, 3)

ถึงแม้ว่าพื้นที่อำเภอเวียงแหงจะไม่ได้เป็นที่ตั้งฐานบัญชาการกองทัพรัฐฉานโดยตรง แต่ชุมชนอำเภอเวียงแหงก็มีความสำคัญในฐานะที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัวทหารไต ทั้งในยุคของเจ้าน้อยซอหยั่นตี้ เจ้ากอนเจิง หรือแม้แต่เจ้ายอดศึก⁷ ในปัจจุบัน รวมไปถึงชุมชนชาวไตที่เป็นพลเรือน จึงทำให้ชุมชนไตขยายตัวกว้างขวาง ไม่ถูกจำกัดแต่กลุ่มที่มาจากทหารเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นในพื้นที่อำเภอเวียงแหงยังมีความเชื่อเรื่องการเดินทัพผ่านอำเภอเวียงแหงของสมเด็จพระนเรศวรอีกด้วย

⁶ นายพลหลี่ เหวิน ฮวน ผู้นำกองกำลังทหารจีนคณะชาติ เข้ามาตั้งกองกำลังทหารร่วมกับทหารไต ที่หมู่บ้านเปียงหลวง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง

พลโท เจ้ายอดศึก (Lieutenant General Sao Yawd Serk) เป็นผู้นำกองทัพรัฐฉานภาคใต้ หรือ

⁷ SSA-S (Shan State Army – South) ดำรงตำแหน่งประธานสภาเพื่อการกอบกู้รัฐฉาน (RCSS)

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนไตอำเภอเวียงแหง จังหวัด เชียงใหม่

อำเภอเวียงแหงมีลักษณะทางภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบล้อมรอบด้วยภูเขาสูง ตั้งอยู่บริเวณชายแดนติดต่อกับประเทศพม่า โดยแนวเขาทอดตัวยาวมาจากเขตรัฐฉานประเทศพม่า อำเภอเวียงแหงแบ่งการปกครองออกเป็น 3 ตำบล คือ ตำบลเมืองแหง ตำบลแสนไห และตำบลเปียงหลวง ประชากรในอำเภอเวียงแหงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก พืชเศรษฐกิจมีข้าว หอม กระเทียม และข้าวโพด การตั้งถิ่นฐานของประชากรส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานตามพื้นที่ราบเป็นกลุ่มหมู่บ้าน โดยมีชนชาติเชื้อสายไตเป็นกลุ่มประชากรหลัก คิดเป็นจำนวนมากกว่าร้อยละเจ็ดสิบ⁸ ประชากรไตในอำเภอเวียงแหงส่วนใหญ่อพยพมาจากรัฐฉาน ประเทศพม่า ในกรณีของหมู่บ้านเปียงหลวงประชากรส่วนใหญ่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเคยเป็นกองกำลังกู้ชาติไต รองลงมาเป็นอดีตทหารจีนคณะชาติ หรือก๊กมินตั๋ง ส่วนที่เหลือเป็นชาวลีซอ ชาวปะหล่อง และชาวไทย (วันดี 2545, 12)

พื้นที่ตำบลเปียงหลวงเป็นพื้นที่มีพรมแดนและเส้นทางเดินเท้าเข้าสู่รัฐฉานประเทศพม่า ผ่านช่องแบ่งเขตแดนที่บ้านหลักแตง มีหมู่บ้านไตในเขตรัฐฉานใกล้เคียงช่องหลักแตง 2 หมู่บ้าน คือ ปางก้าก่อ และปางใหม่สูง ทำให้เมื่อ

⁸ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายเอกพล บุญยวง เจ้าหน้าที่ข้อมูลประชากร อำเภอเวียงแหง ประเด็นเรื่องชาติพันธุ์ไตในอำเภอเวียงแหง เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2556

มีสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศพม่า เช่น การปราบปรามกองกำลังชาติพันธุ์⁹ เมื่อปี พ.ศ. 2545 บริเวณนี้ได้เกิดการสู้รบอย่างรุนแรงระหว่างทหารพม่ากับกองกำลังชาติพันธุ์ไตหรือ Shan State Army (SSA) เป็นเหตุให้ชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านในฝั่งรัฐฉาน รวมถึงสองหมู่บ้านใกล้เคียงช่องหลักแตง ถูกขับไล่อพยพเข้ามาลี้ภัยอยู่ในฝั่งไทยเกือบ 1,000 คนในฐานะผู้อพยพลี้ภัยทางการเมือง รัฐบาลไทยได้มีการจัดพื้นที่เขตอพยพให้ผู้อพยพเหล่านี้อยู่ที่ศูนย์อพยพทุ่งจ่อ ตำบลเปียงหลวง

ก่อนการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนไต่บ้านเปียงหลวงในฐานะกลุ่มทหารกองกำลังกู้ชาติไต มีชุมชนไตอาศัยอยู่ที่ตำบลเมืองแหง และตำบลแสนไหญ่อยู่ก่อนบ้างแล้ว ชุมชนไตที่มาตั้งถิ่นฐานในยุคแรกเป็นการเข้ามาค้าขายบริเวณชายแดน จำนวนประชากรไม่ได้มากเท่าทุกวันนี้ เพราะในขณะนั้นเวียงแหงยังมีสถานะเป็นตำบลเวียงแหง ขึ้นกับอำเภอเชียงดาว ต่อมาเมื่อมีการอพยพหนีภัยสงครามก็กระจายการตัวไปยังทุกตำบล ผสมปนเปกกับชาวล้านนาและชาติพันธุ์อื่นๆ อย่างไรก็ตามไต่ยังคงเป็นประชากรหลักในพื้นที่ แต่ที่น่าสนใจคือชาวไตในเขตพื้นที่อำเภอเวียงแหงเองก็มีความเชื่อเรื่องสมเด็จพระนเรศวรฯ จนอำเภอเวียงแหงกลายเป็นพื้นที่ที่มีมิติหลากหลาย ทั้งมิติทางรัฐชาติ มิติทางวัฒนธรรมตามช่วงเวลา และมิติทางชาติพันธุ์ กล่าวได้ว่าชุมชนไตในเวียงแหง

⁹ กองกำลังชาติพันธุ์ คือกองกำลังที่ต้องการเป็นอิสระจากการปกครองของรัฐบาลทหารพม่า ในพม่าประกอบไปด้วย 12 กองกำลังชาติพันธุ์ได้แก่ องค์การเอกราชคะฉิ่น องค์การแห่งชาติคะฉิ่น สหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง พรรคก่าวหน้าแห่งชาติคะเรนยี สหภาพประชาธิปไตยละหู่ พรรคเอกภาพแห่งชาติอาระกัน แนวร่วมแห่งชาติชิน พรรครัฐมอญใหม่ แนวร่วมปลดปล่อยรัฐปะหล่อง องค์การปลดปล่อยชาติปะโอ พรรคก่าวหน้ารัฐฉาน/กองทัพรัฐฉาน และองค์การแห่งชาติว้า

มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา และเปิดรับเอาวัฒนธรรมและสิ่งใหม่ๆ เข้ามา ในขณะเดียวกันก็พยายามรักษาอัตลักษณ์และความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ไว้

อย่างไรก็ตามตำนานและความเชื่อ เรื่องสมเด็จพระนเรศวรฯ เป็นมุขปาฐกถาหรือตำนานเรื่องเล่า ที่ไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่เล่าต่อๆ กันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนถึงยุคของเจ้ายอดศึกจึงได้จัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ไต่สอนเด็กไต่รุ่นใหม่ตามชายแดน โดยบรรจุเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรฯลงไปในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นสหายกับเจ้าคำกายน้อยผู้นำกลุ่มไต

ในส่วนของตำนาน เรื่องเล่าอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับสมเด็จพระนเรศวรฯ และพื้นที่อำเภอเวียงแหง เป็นตำนานที่ถูกสร้างและโยงเรื่องราวเข้ากับพื้นที่ ภายหลังการเกิดวาทกรรม¹⁰ ความเชื่อที่ว่าสมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงใช้เส้นทางเดินทัพผ่านช่องหลักแต่ง อำเภอเวียงแหง หลังเกิดปรากฏการณ์ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อองค์ดำ (ร่างทรงของสมเด็จพระนเรศวรฯ) ในปี พ.ศ. 2548 ทำให้พื้นที่บริเวณชายแดนอำเภอเวียงแหงกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีสิ่งประกอบสร้างความเชื่อในสมเด็จพระนเรศวรฯ ทั้งรูปประติมากรรมของพระองค์ในวัด ศาล และช่วงอนุสาวรีย์ต่างๆ ตามมาอีกมากมาย ทำให้คนไต่รุ่นใหม่ทั้งส่วนที่อพยพเข้ามาใหม่และลูกหลานไตที่เกิดในพื้นที่อำเภอเวียงแหง มีภาพ

¹⁰ วาทกรรม (discourse) หมายถึง การสร้างและการผลิตความรู้หรือการนิยามความรู้บางอย่างขึ้นมาเพื่อให้เป็นความจริง วาทกรรม เป็นแนวคิดของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ที่เน้นการเชื่อมโยงของ 3 สิ่งเข้าด้วยกันคือ อำนาจ ความรู้ และความจริง (อานันท์ 2552, 49- 53) ในบทความชิ้นนี้ผู้เขียนให้ความหมายของวาทกรรมครอบคลุมถึงเรื่องเล่า ตำนาน ที่สร้างขึ้นมาจากกลายเป็นความเชื่อของคนไตในพื้นที่อำเภอเวียงแหง

จำของพื้นที่อำเภอเวียงแหงว่าเป็นพื้นที่ของสมเด็จพระนเรศวรฯ ผูกโยงเข้ากับ ความเชื่อรุ่นพ่อแม่ในการมีประวัติศาสตร์ร่วมของทั้งไทยและไต และเพิ่ม การรับรู้เรื่องตำนานอื่นๆ อีกด้วย

ตำนานความเชื่อของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของไต

ทั้งตำนาน เรื่องเล่า ล้วนนำไปสู่ความเชื่อและก่อรูปพิธีกรรม กลายเป็น วาทกรรมหลักของพื้นที่ เรื่องเล่าและตำนานเป็นหนึ่งในกระบวนการสร้าง วาทกรรม ซึ่งแนวคิดของฟูโกต์ (อ้างในอานันท์ 2552, 126) กล่าวว่า การ ผลิตความรู้ (ในที่นี้หมายถึงการสร้างเรื่องเล่า ตำนาน ในฐานะ ความรู้ แก่ ชุมชน) เพื่อให้สังคมยอมรับว่าเป็นความจริง มักมีส่วนประกอบเรื่องพิธีกรรม มาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ความรู้ที่สร้างจะประกอบไปด้วยอำนาจหรือพลังที่สามารถ ผลิตความรู้และความจริง อันหมายถึงความชอบธรรมในสังคม ทั้งนี้ “ความรู้” ที่สร้างอาจจะเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นหรือไม่ก็ได้ แต่มีผลต่อชุมชนในฐานะ วาทกรรม เช่นเดียวกับเรื่องเล่าและตำนานที่ผูกโยงเข้ากับเรื่องเล่าของ สมเด็จพระนเรศวรฯ ในชุมชนไตอำเภอเวียงแหง ซึ่งเราพบตำนานและเรื่อง เล่า 4 เรื่องดังต่อไปนี้

ตำนานสมเด็จพระนเรศวรกับเจ้าคำกายน้อย

นับตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรฯ ชนะสงครามยุทธหัตถีกับสมเด็จพระมหา อนุปราชของพม่านั้น กรุงศรีอยุธยาก็ว่างศึกสงครามกับพม่าและมอญถึงสาม

ปี (พ.ศ. 2143 - 2146) ในระหว่างนั้นพม่าภาคใต้ตั้งแต่หงสาวดีลงมาตกเป็นของไทยทั้งหมด ส่วนรัฐไตทางตอนเหนือของพม่านั้น สมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงพระเมตตาให้รัฐแสนหวีเข้าเป็นขอบเขตชั้นหวิสมา เช่นเดียวกับกับรัฐได้อื่นๆ เช่นเมืองหาง เป็นต้น

ตำนานของสมเด็จพระนเรศวรฯ ในความรับรู้ของคนไทยมากที่สุดคือ การที่พระองค์ทรงเป็นพระสหายกับเจ้าคำก่ายน้อย เจ้าฟ้าเมืองแสนหวี (ครองราชย์ในปี พ.ศ. 2144 - 2148) สภาพทางการเมืองของไทยขณะนั้น ราชวงศ์แสนหวีอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ดังนั้นการยกทัพเพื่อไปตีเมืองอังวะตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนเรศวรฯ จึงมีความจำเป็นที่ต้องผูกมิตรกับเมืองไตหลายเมือง รวมทั้งเมืองแสนหวี

ในขณะนั้นเมืองแสนหวีได้หยุดส่งบรรณาการถวายพระจักรพรรดิจิ้นและกษัตริย์พม่า กิจการบ้านเมืองทุกอย่างหันมาทำตามแบบราชประเพณีอยุธยา และหันมาส่งเครื่องบรรณาการต่ออยุธยา ตำนานกล่าวว่าครั้งหนึ่งทูตของพระจักรพรรดิจิ้นได้เดินทางมายังหมู่บ้านปางแสนหวีหลวงเพื่อเรียกเจ้าคำก่ายน้อยขึ้นไปหา แต่เจ้าคำก่ายน้อยไม่ยอมไปเฝ้า และกล่าวว่าหากพระจักรพรรดิประสงค์จะพบให้มาด้วยพระองค์เอง จักรพรรดิจิ้นพิโรธมาก ทั้งสองเมืองที่สูญเสียอำนาจจึงจัดทัพโดยพม่ายกทัพขึ้นมาทางหนึ่ง ทัพจิ้นยกลงมาอีกทางหนึ่ง รบชนาบเมืองแสนหวี เจ้าหลวงคำก่ายน้อยสู้ไม่ได้จึงต้องหนีลงไปอยุธยาในปี พ.ศ. 2147 (ยันฟ้าแสนหวี 2544, 40-41)

ในบันทึกพงศาวดารทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงเจ้าคำก่ายน้อย หรือเจ้าคำไข่น้อย (บางฉบับ) แต่เพียงว่าเป็นเจ้าเมืองไตที่ช่วยสมเด็จพระนเรศวรฯ

ทำสงครามกับพม่า ส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับเจ้าคำกายน้อยพบในตำนาน ปาฐกถา และเอกสารในยุคของเจ้ายอดศึก ซึ่งเขียนโดยครูเคอแสนนัก ประวัติศาสตร์และนักวิชาการชาวไต (Kher-shen 2552, 33 - 37) ที่เน้น สารสำคัญของ การต่อสู้ร่วมรบของสองกษัตริย์ในฐานะเพื่อน และความ เป็นบ้านพี่เมืองน้อง ดังตอนหนึ่งที่กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้าบุเรงนองยก ททัพเข้ามาตีเมืองไทย ลาว เชียงใหม่ เชียงรุ่ง ในปี พ.ศ. 2108 ว่า เจ้าฟ้าไต และทหารไทยที่ถูกจับเป็นเชลยอยู่ในเมืองหงสาวดีนั้นถือโอกาสจุดไฟเผา หอและวังในเมืองหงสาวดีเสียหาย จนกระทั่งพวกอำมาตย์ของพม่าต้องหนี ไปอยู่ที่เมืองทะเล โดยเจ้าฟ้าไตให้เหตุผลว่าเป็นเพราะพม่าทำการรุกรานนำ ททัพเข้าตีเมืองพี่เมืองน้องของไต หลังจากบุเรงนองทราบข่าวจึงได้รับยกทัพ กลับกรุงหงสาวดีทันที จับเจ้าฟ้าไตและคนไตหมื่นกว่าคนเผาทั้งเป็นที่เมือง หงสาวดี เคอแสนยังกล่าวอีกว่า สมเด็จพระนเรศวรฯ คือบุรพกษัตริย์ที่รวบรวม ก่อตั้งอาณาจักรไต โดยทรงปรึกษากับเจ้าคำกายน้อยเพื่อสร้างกองทัพ ราชอาณาจักรไทยและไตให้เข้มแข็งถาวรต่อไปในวันข้างหน้า โดยทางไตนั้น เจ้าคำกายน้อยรับอาสาที่จะเจรจากับเจ้าฟ้าไตทุกเมือง

ในปี พ.ศ. 2143 สมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงมีรับสั่งให้เจ้าคำกายน้อยนำกำลัง ทหารส่วนหนึ่งเข้าไปเมืองปั่น เมืองนาย ของห้วย ไปจนถึงภาคกลางของ รัฐฉาน และเจ้าฟ้าไตทุกเมืองพร้อมกันจัดตั้งเป็นพระราชอาณาจักรขึ้น ประวัติศาสตร์ไตยังระบุว่าในครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงยกทัพขึ้นไป ช่วยเจ้าคำกายน้อยที่กำลังต่อสู้อยู่กับทหารจีนและทหารพม่า แต่พระองค์ สวรรคตไปเสียก่อนที่เมืองหางหลวง เขตรัฐฉาน เจ้าคำกายน้อยจึงต้องสู้รบ

ต่อไปเพียงลำพัง และสิ้นพระชนม์กลางสนามรบที่เมืองแสนหวีในปี พ.ศ. 2148 หลังการสวรรคตของสมเด็จพระนเรศวรไม่นานนัก

ตำนานเรื่องการเดินทัพ

สมเด็จพระนเรศวรฯ มีพระประสงค์จะยกทัพขึ้นไปตีกรุงอังวะในปี พ.ศ. 2147 ผ่านเมืองเชียงใหม่ โดยได้รับความร่วมมือจากนรธาเมงสอพระเจ้าเชียงใหม่ ขณะนั้น โดยการเดินทัพครั้งนี้พระองค์มีจุดมุ่งหมายที่จะขึ้นไปสมทบกับ เจ้าคำก่ายน้อยเมืองแสนหวี ซึ่งมีรับสั่งให้ไปเกลี้ยกล่อมและรวบรวมกำลังพล จากเมืองไต โดยใช้เส้นทางข้ามแม่น้ำสาละวินผ่านเข้าไปตีเมืองนายซึ่งใน ขณะนั้นเป็นเมืองประเทศราชของพม่า ทั้งนี้พระองค์ได้แบ่งการเดินทัพออกเป็นสองทาง ให้สมเด็จพระเอกาทศรถพระอนุชานำกองทัพส่วนหนึ่งไปทาง เมืองฝาง ส่วนอีกกองทัพพระองค์เป็นผู้นำทัพขึ้นไป

ทั้งนี้ในเรื่องเส้นทางเดินทัพครั้งสุดท้ายของสมเด็จพระนเรศวรฯ ซึ่งเป็นที่ ถกเถียงกันมายาวนานและยังไม่มีข้อสรุป ชุมชนได้มีความเชื่อเกี่ยวกับเส้นทางเดินทัพในพื้นที่อำเภอเวียงแหงก่อนที่พระองค์จะสวรรคตว่ามีอยู่ 2 เส้นทางคือ

เส้นทางเดินทัพเส้นทางที่หนึ่ง เชื่อกันว่าสมเด็จพระนเรศวรฯเดินทัพผ่านตัวเมือง แหง และใช้ช่องหลักแต่งในการเดินทัพเพื่อจะข้ามแม่น้ำสาละวินที่ทำผาแดง ก่อนจะถึงเมืองนาย (ชัยยง 2549, 22) โดยอ้างถึง *มหาราชวงศ์พงศาวดารพม่า* (นายต่อ 2545, 183) ที่มีการแปลขึ้นตามพระประสงค์ของสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดังความว่า

“เมื่อจุลศักราช 974 พระเจ้าอัยยยาพระนเรศได้ทรงเสด็จยกทัพมา 20 ทัพ ยกขึ้นมาทางเมืองเชียงใหม่ มุ่งหมายที่จะเข้าตีเมืองอังวะ ครั้นเสด็จมาถึงเมืองแหง แขวงเมืองเชียงใหม่ ก็ทรงประชวรโดยฉับพลัน และเสด็จสวรรคตในที่นั้น”

ดังนั้นจึงเกิดข้อสันนิษฐานว่าเมืองแหงที่พระราชวงศ์พงศาวดารพม่ากล่าวถึงนั้นคือเวียงแหงในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา มีน้ำแม่แดงตัดผ่านกลางอำเภอ และมีลำน้ำแม่หาดไหลมาบรรจบกับลำน้ำแม่แดง โดยไหลมาจากทางทิศเหนือผ่านบริเวณบ้านหลักแดงเขตรอยต่อกับรัฐฉาน ทำให้เวียงแหงมีคุณสมบัติเหมาะกับการเป็นชัยภูมิในการเดินทัพ โดยอาศัยการเดินทัพตามลำน้ำแม่แดงขึ้นไป เพราะการเดินทัพต้องใช้ระยะเวลานาน ทั้งช้าง ม้า ไพร่พลต้องอาศัยน้ำ อีกประการหนึ่งเวียงแหงเป็นพื้นที่ราบที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าวสะสมเสบียงให้แก่กองทัพ ประกอบกับโบราณสถานในพื้นที่มีอายุเกินกว่า 400 ปี ทำให้มีความเป็นไปได้ว่าสมเด็จพระนเรศวรฯ อาจจะยกทัพผ่านเส้นทางนี้ และอาจจะสวรรคตที่อำเภอเวียงแหงนี้ด้วยก็เป็นได้ จากข้อสันนิษฐานดังกล่าวทำให้เกิดวาทกรรมความเชื่อเรื่องพื้นที่เดินทัพและพื้นที่สวรรคตของสมเด็จพระนเรศวรฯ ในชุมชนไตที่อำเภอเวียงแหง

เส้นทางเดินทัพเส้นที่สอง สันนิษฐานว่าสมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงใช้เส้นทางเดินทัพผ่านช่องกัวผาวอก อำเภอเชียงดาว เพื่อไปยังเมืองไตน์ และจะข้ามน้ำสาละวินที่ท่าช้าง (Khur - shen 2552, 37) เคยแสนเชื่อว่าสมเด็จพระนเรศวรฯ เลือกเส้นทางผ่านกัวผาวอกมากกว่าช่องหลักแดง เพราะเป็นเส้นทางเดินทางหลัก ท่าช้างก็เป็นท่าขนาดใหญ่ สามารถเดินทัพและนำช้างศึกผ่านได้สะดวกกว่า ในขณะที่ท่าผาแดงซึ่งผ่านมาจากช่องหลักแดงนั้นมี

ขนาดแคบมาก มีหน้าผาชัน หากเดินทัพก็สามารถผ่านไปทีละคน กองทัพขนาดใหญ่และมีช้างม้าเป็นพาหนะไม่น่าจะข้ามท่าผาแดงได้

ตำนานกล่าวว่าเมื่อสมเด็จพระนเรศวรฯเสด็จเดินทัพมาถึงเมืองหางพระองค์ประชวรหนัก จึงได้พักทัพบริเวณถ้ำแห่งหนึ่ง ต่อมาพระองค์สวรรคตที่เมืองหาง ซึ่งปัจจุบันคือบ้านนาทองมูล เมืองหาง ในเขตรัฐฉานประเทศพม่า และปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลของทหารว่าแดง สมเด็จพระนเรศวรฯ สวรรคตขณะมีพระชนมายุได้ 50 พรรษา เมื่อวันจันทร์ที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2148 ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 6 ปีมะเส็ง ภายหลังมาได้มีการสร้างสถูป ณ ที่สวรรคตนั้น เรียกว่าทองมูลขุนหอคำไทย หรือเจดีย์ของกษัตริย์ไทย ชาวไตในฝั่งรัฐฉานเมื่อเดินทางผ่านสถูปแห่งนี้ก็จะไปเคารพสักการะ เพื่อขอให้การเดินทางปลอดภัย และคุ้มครองบ้านเมือง บางคนขอให้เดินทางข้ามเข้ามาประเทศไทยโดยไม่ถูกทหารพม่าจับ หรือสามารถผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองของฝั่งไทยโดยสะดวก แต่ปัจจุบันเจดีย์แห่งนี้ได้ถูกทหารพม่าทำลายทิ้งไปแล้ว เหลือเพียงศาลพระภูมิที่มีผู้ศรัทธานำไปตั้งไว้

ภาพที่ 1 เจดีย์ (ทองมูล) เมืองหางในปัจจุบัน (ที่มาแอดมินเพจTai Community Online)

ถึง พ.ศ. 1931 ท้าวมหาพรหมได้พระพุทธรูปสิ่งหิ้งค์เชิญขึ้นไปไว้เมืองเชียงราย
 พญาแสนเมืองมาขัตติย์เชียงใหม่เวลานั้นตีเมืองเชียงราย ได้พระสิ่งค์มาไว้
 เมืองนครเชียงใหม่ เมื่อราวปี พ.ศ. 1950 (สุจิตต์ 2546, 149)

จากคำบอกเล่าของพ่อต๋น¹¹ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านหลักแต่งซึ่งอพยพมาจาก
 เมืองทหาน้อยในรัฐฉานเมื่อปี พ.ศ. 2510 ทราบว่ามีความเชื่อในหมู่ใต้ว่า
 สมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงเป็นผู้นำทัพจะไปทำศึกช่วยคนใต้ให้เป็นอิสระจาก
 การปกครองของพม่าโดยมีลูกหาบส่วนใหญ่เป็นคนใต้ การเดินทางของสมเด็จพระ
 นเรศวรฯ นั้นมักจะมีการนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย ที่สำคัญคือพระพุทธรูปสิ่งค์
 แบบพระสิ่งค์หนึ่ง พระสิ่งค์สอง และพระสิ่งค์สาม และเมื่อหยุดพักทัพที่ใดก็
 มักจะสร้างวัดและหมู่บ้านเสมอ คนใต้ที่เวียงแหงเชื่อกันว่าพระสิ่งค์สามองค์
 ที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดเปียงหลวง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหงในปัจจุบัน
 เป็นพระประธานที่สมเด็จพระนเรศวรฯ นำขึ้นไปพร้อมกับทัพหลวงในการ
 เดินทางครั้งสุดท้าย กำนันเต็งยูน¹² กำนันตำบลเปียงหลวง ให้ข้อมูลเพิ่มเติม
 อีกประเด็นหนึ่งว่าก่อนที่องค์พระสิ่งค์สามจะมาประดิษฐานที่วัดเปียงหลวง
 นั้น แต่เดิมตั้งอยู่ที่วัดเมืองแห่นัน รัฐฉาน ต่อมาเจ้าน้อยชอหยันตะได้ให้
 ทหาร 8 นายหาบพระสิ่งค์สามองค์นี้เข้ามาที่เวียงแหง ในทำนองเดียวกันพระ
 สิ่งค์สามที่ประดิษฐานตามวัดต่างๆ ในรัฐฉานหลายองค์ ก็ถูกโยกกับตำนาน
 พระสิ่งค์ที่สมเด็จพระนเรศวรฯ นำไปออกศึกกับกองทัพของพระองค์

¹¹ จากการสัมภาษณ์ พ่อต๋น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านหลักแต่ง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง ในประเด็น
 เรื่องที่มาของพระสิ่งค์สามวัดเปียงหลวง ตำบลเปียงหลวงและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระ
 นเรศวรฯ เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2555

¹² กำนันเต็งยูน กำนันตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ.
 2555

ภาพที่ 3 พระสิงห์สาม วัดเป็ยหลวงอำเภอยะเวียงแหง

อีกประการหนึ่ง ในเขตรัฐตัวเองก็มีตำนานและความศรัทธาในพระสิงห์ที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนานิกายโยนหรือโยนก ที่แพร่เข้ามากับพระญาณคัมภีร์ครุบาเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2040 ตำนานกล่าวว่าเทวดาได้ดลใจท่านให้ไปตามหาพระพุทธรูปสิงห์ซึ่งเจ้าคำหีบฟ้า¹³ ลักไปเมื่อ พ.ศ. 2015 เจ้าครุบาญาณคัมภีร์นี้จึงได้เดินทางออกเสาะหาพระพุทธรูปสิงห์ และได้ถือโอกาสนี้เผยแพร่พุทธศาสนานิกายโยน(พุทธศาสนาแบบลัทธิลัทธิลัทธิลัทธิที่เชียงใหม่ได้รับอิทธิพลจากสุโขทัยและได้รับการนับถืออย่างแพร่หลายอยู่ในขณะนั้น) ให้คนเมืองไตได้นับถือกันอย่างแพร่หลายอาณาจักรแสนหวีจึงได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิลัทธิลัทธิลัทธิหรือนิกายโยนจากล้านนา (ยันฟ้าแสนหวี 2544, 32 - 33)

¹³ เจ้าคำหีบฟ้า เป็นเจ้าฟ้าเมืองแสนหวี ลำดับที่ 8 ครองราชย์ในปี พ.ศ. 1983 -2003 สวรรคตในปี พ.ศ. 2066

ตำนานวัดพระธาตุแสนไหกับสมเด็จพระนเรศวรฯ

ตำนานวัดพระธาตุแสนไห บ้านมหาธาตุ ตำบลเมืองแหง เป็นวาทกรรมที่เด่นมากอีกเรื่องหนึ่งในพื้นที่อำเภอเวียงแหง ที่เล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระธาตุแสนไหกับการเดินทางของสมเด็จพระนเรศวรฯ ตำนานวัดแต่เดิมถูกผูกโยงเข้ากับตำนานพระเจ้าสิบโลก และเป็นที่มาของชื่อบ้านนามเมือง ตามประวัติวัดพระธาตุแสนไหได้กล่าวถึงการเสด็จมาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เสด็จพร้อมพระอานนท์เพื่อโปรดสัตว์ และได้มาประทับพักแรมที่เนินเขาเตี้ยๆ ชาวบ้านทราบข่าวก็ได้นำข้าวปลา อาหาร และแต่งโมหนึ่งผลมาถวาย พระอานนท์ได้ผ่าแต่งโมออกเป็นซีกๆ และได้ทิ้งเปลือกแต่งลงน้ำ ต่อมาได้เรียกแม่น้ำนั้นว่าแม่น้ำแต่ง ขณะที่พระพุทธองค์กำลังฉันแต่งโมพระทนต์ได้แตก (แหง) ออกมา จึงเรียกเมืองที่พระพุทธองค์ประทับนั้นว่าเมืองแหง พระพุทธองค์ได้ให้พระอานนท์นำพระทนต์ที่กะเทาะนั้นบรรจุก่อกเป็นสถูปไว้บนยอดเขาแห่งนั้น ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุแสนไหปัจจุบัน

ส่วนตำนานใหม่ของวัดพระธาตุแสนไหกลับมีความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรฯ เมื่อครั้งยกทัพไปตีเมืองอังวะเมื่อปี พ.ศ. 2147¹⁴ ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก เชื่อกันว่าขณะที่สมเด็จพระนเรศวรฯเดินทางผ่านเมืองแหง ได้ทรงบูรณะเจดีย์แห่งหนึ่ง และได้บรรจุทรัพย์สมบัติลงไปในไหก่อนจะนำไปไว้ใต้ฐานของพระธาตุ ส่วนที่สอง เชื่อกันว่าขณะที่สมเด็จพระนเรศวรฯเดินทางผ่านเมืองแหง ได้ให้พระเจ้าเมืองเชียงใหม่เรียก

¹⁴ ตำนานวัดพระธาตุแสนไห จากเอกสารวัดพระธาตุแสนไห 2554, 25-33

เจ้าเมืองแห่งเข้าเฝ้าเพื่อเล่าตำนานเกี่ยวกับเมืองแห่งให้พระองค์ฟัง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงทราบว่ามิพระธาตุเก่าตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระองค์จึงพระราชทานพระราชทรัพย์ในการบูรณะซ่อมแซมพระธาตุแสนไห ภายหลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรฯสวรรคตที่เมืองหางขบวนทัพของพระองค์ได้ใช้เส้นทางเมืองแห่งกลับอยุธยา สมเด็จพระเอกาทศรถได้พระราชทานไหสลิปใบพร้อมบรรจุสิ่งของพระราชทานแก่เจ้าเมืองแห่ง เพื่ออุทิศพระราชกุศลถวายแด่สมเด็จพระนเรศวรฯ

สมเด็จพระนเรศวรและพิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบที่ต่อยอดความเชื่อด้วยการปฏิบัติ การสร้างความเชื่อให้เป็นรูปธรรม ในอำเภอเวียงแห่งเราพบพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับสมเด็จพระนเรศวรฯ ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 3 ระดับดังนี้ คือ พิธีกรรมระดับปัจเจก พิธีกรรมระดับชุมชน และพิธีกรรมระดับรัฐ

พิธีกรรมในระดับปัจเจก

มนุษย์เรามีความเชื่อที่แตกต่างกัน พิธีกรรมที่ประกอบขึ้นมานั้นจึงแตกต่างกันตามความเชื่อของแต่ละคน พิธีกรรมในระดับนี้จะเรียกว่าเป็นพิธีกรรมในครัวเรือนก็ได้ ในกรณีของคนใดที่เวียงแห่งจะมีแข่งพารา (หิ้งบูชาพระ) อยู่ทุกบ้าน จนดูเหมือนว่าแข่งพาราเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของเรือนใด แข่งพารายังเป็นที่บูชาหรือถวายสมเด็จพระนเรศวรฯ ซึ่งมักวางบนพานหน้าพระพุทธรูปควบคู่ไปกับพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระองค์ นอกจากนี้ยังติด

รูป “ในหลวงและพระราชินี” แทบจะทุกบ้าน สะท้อนให้เห็นว่าการนับถือพระมหากษัตริย์ไทยไม่เพียงแต่สมเด็จพระนเรศวรเท่านั้น

ดังที่กล่าวไปแล้วในเบื้องต้นว่าชุมชนไตในอำเภอเวียงแหง ในระยะก่อตั้งหมู่บ้านเป็นชุมชนทหาร ซึ่งส่วนใหญ่จะได้รับเหรียญสมเด็จพระนเรศวรจากกองทัพอยู่ก่อนแล้วตั้งแต่ยุคของเจ้าน้อยซอหย่นตี้และเจ้ากอนเจิง จนมาถึงยุคเจ้ายอดศึกในปัจจุบัน ต่อมาด้วยความแพร่หลายของลัทธิพิธีในชุมชนไตเองชุมชนไทยในอำเภอเวียงแหงจึงมีการผลิตสร้างเหรียญสมเด็จพระนเรศวรรุ่นต่างๆ เป็นจำนวนมากในฐานะตัวแทนของความเชื่อและเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่อำเภอเวียงแหง

ภาพที่ 4 (ชาย) พ่อเผ่าไต่กับการบูชาสมเด็จพระนเรศวรฯในเชิงพารา

ภาพที่ 5 (ขวา) เหรียญนเรศวรรุ่นต่างๆ ที่เก็บไว้บูชาในเชิงพารา

พิธีกรรมในระดับชุมชน

พิธีกรรมระดับชุมชนเป็นพิธีกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งมีความเชื่อหรือมีบรรทัดฐานในทางเดียวกัน ความเชื่อส่วนใหญ่ที่เป็นจุดกำเนิดของพิธีกรรมชุมชนมักเกี่ยวข้องกับเทวดา ผีसाง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่

เคารพ เพื่อความมีสวัสดิภาพ ความมั่นคง และความเจริญของคนในชุมชน พิธีกรรมในชุมชนในระยะหลังมักมีการกำหนดวัน เวลา ที่ชัดเจน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมขึ้นอยู่กับผู้นำที่ทำพิธีเป็นสำคัญ เราสามารถจำแนกพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับชุมชนในอำเภอเวียงแหงได้ดังนี้คือ

หอเจ้าเมือง

ความเชื่อของไตอย่างหนึ่งที่พบเห็นได้ในทุกหมู่บ้าน คือความเชื่อเรื่องหอเจ้าเมือง เพราะชาวไตเชื่อว่าในบรรดาสิ่งเหนือธรรมชาติทั้งหลายเจ้าเมืองมีอำนาจสูงสุด รองลงมาก็เป็นหอเจ้าบ้าน เพราะชาวไตมีความเชื่อว่าผีเจ้าบ้านเจ้าเมืองจะสอดส่องดูแลความสงบสุขและคุ้มครองทุกชีวิตในบ้าน เจ้าเมืองในความหมายของชนไตจะเป็นใครก็ได้ที่มีคุณงามความดี ได้ทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง มีคนนับถือ เมื่อตายไปแล้วถือว่าเป็นเจ้าเมืองได้ทั้งสิ้น ในแต่ละปีจะมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพต่อผีเจ้าเมือง และขอให้คุ้มครองดูแลคนในชุมชน ในกรณีความสัมพันธ์ของหอเจ้าเมืองกับสมเด็จพระนเรศวรฯ นั้นเราพบว่า แต่เดิมชุมชนไตมีการกราบไหว้บูชาสมเด็จพระนเรศวรฯในหอเจ้าเมือง จากการสัมภาษณ์แม่สาม¹⁵ บ้านหลักแต่ง ทราบว่าก่อนที่จะอพยพมาอยู่ที่บ้านหลักแต่ง อำเภอเวียงแหง แม่สามอาศัยอยู่ที่เมืองปั่นในรัฐฉาน ตอนนั้นท่านก็ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรฯอยู่บ้างแล้วว่า “เจ้าฟ้านเรศวรเป็นเจ้าฟ้าเมืองไทย เคยไปช่วยเจ้าฟ้าเมืองไตรบ เขาเป็นเจ้าหมู่กัน” อย่างไรก็ตามตัวแม่สามเองนั้นไม่เคยประกอบพิธีกรรมหรือมีรูปเคารพของสมเด็จพระนเรศวรฯไว้ที่บ้าน หากเพียงจะมีก็

¹⁵ แม่สาม คนไตบ้านหลักแต่ง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง อพยพมาจากเมืองปั่น รัฐฉาน ประเทศพม่า สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2556

ตอนที่ย้ายมาอยู่ที่เวียงแหง ทุกวันนี้หลังจากไปทำบุญเช้าที่วัดฟ้าเวียงอินทร์ แม่สามจะแวะเอาขนมและน้ำไปถวายที่ศาลสมเด็จพระนเรศวรฯ (ไม่ถวายของคาว) ถ้าเป็นวันพระใหญ่ชาวบ้านก็จะมาร่วมกันทำพิธีที่ศาล ธรรมเนียมการทำพิธีกรรมระดับชุมชนกับหอเจ้าเมืองเริ่มในสมัยเจ้ากอนเจิง¹⁶ จากคำบอกเล่าของนางโหม่งเงินหอม¹⁷ อดีตนางหาญศึก¹⁸ รุ่นแรก เล่าให้ฟังว่า “เจ้ากอนเจิงเป็นคนธรรมะธรรมโมมาก ท่านจะเคร่งในเรื่องของการปฏิบัติ ในช่วงวันพระทุกบ้านจะต้องหยุดงานเพื่อมาสวดมนต์ที่วัด และมีการไหว้หอเจ้าเมือง...” หากใครจะเดินทางไปยังสถานที่แห่งใดในรัฐฉาน หรือผู้ที่ต้องออกรบ พ่อเผ่าก็จะให้มาขอพรพร้อมกันที่หอเจ้าเมือง สอดคล้องกับคำบอกเล่าของนายทินโชติ ปานัน¹⁹ กำนันตำบลเมืองแหงว่า “แม้แต่ทหารของเจ้ายอดศึกจะออกรบก็ต้องมาบวงสรวงที่หอเจ้าเมือง” ผู้เขียนยังสังเกตพบว่าหอเจ้าบ้านหรือไ้บ้านแทบจะไม่มี ความเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อเรื่องสมเด็จพระนเรศวรฯ หากมีความเกี่ยวข้องกับหอเจ้าเมืองมากกว่า แสดงถึงการยกสถานะสมเด็จพระนเรศวรฯ เทียบเท่ากับเจ้าเมืองของไต มีลำดับสถานะของความศักดิ์สิทธิ์ที่สูงกว่าเจ้าบ้าน

¹⁶ สมัยตั้งหมู่บ้านเปียงหลวง เจ้ากอนเจิงเป็นทหารของเจ้าน้อยชอหยั่นตะ เปียงหลวงมีสถานะเป็นค่ายของกองกำลังหนุ่มศึกหาญ

¹⁷ นางโหม่งเงินหอม บ้านเปียงหลวง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2556

¹⁸ นางหาญศึก หมายถึงทหารผู้หญิงในกองกำลังกู้ชาติไตเริ่มมีทหารหญิงครั้งแรกในยุคของเจ้ากอนเจิง นางศึกหาญมีหน้าที่เป็นพยาบาลและประจำการในหน่วยข่าวของกองทัพ มีการฝึกซ้อมรบลาดตระเวน ถือปืนเหมือนกับทหารผู้ชาย

¹⁹ นายทินโชติ ปานัน กำนันตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2555

ภาพที่ 6 (ซ้าย) หอเจ้าเมือง บริเวณชายแดนไทย-พม่า วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง ตำบลเปียงหลวง
ภาพที่ 7 (ขวา) ภายในหอเจ้าเมือง มีการปูเสื่อและจัดที่นอน น้ำดื่ม เสื้อผ้าและดาบ

ภาพที่ 8 ศาลสมเด็จพระนเรศวรฯ ที่สร้างขึ้นใหม่ด้านหน้าหอเจ้าเมืองเดิม

เจ้าฟ่องค์ดำ ลัทธิการทรงเจ้ากับความเชื่อของคนไตในพื้นที่

ปรากฏการณ์การทรงเจ้า เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของชุมชนในอำเภอเวียงแหง สมเด็จพระนเรศวรฯ เป็นที่รู้จักกันในนามว่า “เจ้าฟ่องค์ดำ” ซึ่งมีร่างทรงเป็นผู้หญิงชื่อแม่อุษา²⁰ และมีตำหนักทรงอยู่ที่บ้านปางป๋อ ตำบลแสนไห อำเภอเวียงแหง สมัยก่อนมีอาชีพเกษตรกรรม ปลูกหอม กระเทียม แต่หลัง

²⁰ แม่อุษา ร่างทรงของเจ้าฟ่องค์ดำ (สมเด็จพระนเรศวรฯ) บ้านปางป๋อ ตำบลแสนไห อำเภอเวียงแหงสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2555

จากการประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์แต่รอดชีวิตมาได้อย่างปาฏิหาริย์ ด้วยความช่วยเหลือของพระวิญญูญาณกษัตริย์องค์หนึ่งซึ่งตอนนั้นไม่ทราบว่าเป็นใคร โดยมีข้อตกลงว่าแม่อุษาต้องเป็นร่างทรงให้กับพระวิญญูญาณกษัตริย์องค์นั้น มาทราบภายหลังว่ากษัตริย์องค์ดังกล่าวคือสมเด็จพระนเรศวรฯ

การปรากฏตัวของ “เจ้าพ่อองค์ดำ” ต่อสาธารณชนครั้งสำคัญครั้งหนึ่งจนได้รับการยอมรับนับถือจากสังคมไทในพื้นที่ คือการเตือนภัยกลุ่มทหารไตผ่านกำนันตั้งยูน²¹ ว่า เจ้าพ่อองค์ดำมีพระประสงค์จะช่วยไตให้ได้เอกราชให้ทหารมารับฝ้ายันตร์ที่ปลุกเสกจากองค์พ่อ เพราะภายในเวลาไม่เกินสามเดือนกองทหารไตจะถูกโจมตี ภายหลังจากที่เจ้ายอดศึกก็ได้รับฝ้ายันตร์และสายสิญจน์กว่า 3,000 เส้นไปแจกให้กับทหารบนดอยไตแลง ซึ่งเป็นฐานบัญชาการกองทัพไตปัจจุบัน อีกไม่ถึงอาทิตย์ต่อมากองกำลังทหารว่าแดงที่อยู่ใกล้เคียงก็เข้าโจมตีฐานที่มั่นบนดอยไตแลงในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2548

ลัทธิพิธีทรงเจ้าพ่อองค์ดำนี้ได้แพร่กระจายกว้างขวางทั้งในหมู่ชุมชนไตและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในพื้นที่ ยิ่งไปกว่านั้นการทรงเจ้านอกเหนือไปจากเจ้าพ่อองค์ดำแล้ว มีการลงทรงของบรรดาทหารของเจ้าพ่อและเจ้าฟ้าผู้เป็นพระสหายอย่างเจ้าคำกายน้อย ดังรายการคนทรงทั้ง 5 คนที่สำรวจได้ดังนี้ คือ เจ้าทรงคนที่หนึ่งทรงปู่หมื่นดาบหัก ต่อมาร่างทรงแขวนคอตาย เลยไปลงทรงที่ น้องเอ (นามสมมติ) ตำแหน่งทรงอยู่ที่บ้านป่าไผ่ตำบลเมืองแหง

²¹ กำนันตั้งยูน กำนันตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2555

เจ้าทรงคนที่สอง ทรงเจ้าคำกายน้อย ตำแหน่งทรงอยู่ที่บ้านหนอง
กอกคำ ตำบลเปียงหลวง

เจ้าทรงคนที่สาม ทรงปู่ผาซี้แฮ้ ตำแหน่งทรงอยู่ที่บ้านม่วงปอก ตำบล
แสนไห

เจ้าทรงคนที่สี่ ทรงพ่อปู่ขึ้น และปู่สนปันตา ตำแหน่งทรงอยู่ที่บ้าน
สันดวงดี ตำบลแสนไห

เจ้าทรงคนที่ห้าทรงเจ้าพ่อองค์ขาว²² เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่ง (ไม่เปิด
เผยแพร่ละเอียด)

มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ในบรรดาเจ้าทรงทั้งห้านี้มีเพียงคนเดียวที่เป็น
ไต แต่จุดร่วมของทุกสำนักทรงก่อนที่จะมารับขึ้นจากองค์พ่อคือการเจ็บป่วย
ที่หาสาเหตุไม่ได้ และการรักษาพยาบาลที่ไม่หายขาด ดังที่เจ้าทรงคนที่สี่คือ
พ่อปู่ขึ้นเล่าให้ฟังว่า “ตอนแรกก็ไม่กล้ารับ เพราะกลัวและไม่รู้ธรรมเนียม
ปฏิบัติ นอกจากความเจ็บป่วยหาย ขอให้มีชีวิตที่ดีกว่าทุกวันนี้อ้อบ้านหลัง
หนึ่ง จะรับเป็นร่างทรงและสร้างหอให้” กระบวนการสร้างลัทธิพิธีการทรง
เจ้าทั้งเจ้าพ่อองค์ดำและบรรดาทหารนั้น เริ่มต้นมาจากการนับถือในตัวเจ้า
พ่อองค์ดำ ก่อนที่จะมีการนับถือในบรรดาเจ้าทรงที่กล่าวมาทั้งนี้การยึดเอา
ผีเป็นที่พึ่งสุดท้ายและเป็นที่พึ่งสูงสุดของชาวบ้าน เนืองมาจากความล้มเหลว
ของ “ที่พึ่ง” ในอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ชาวบ้านมีอยู่อย่างจำกัด
ในโลกแห่งความเป็นจริง (สุริยา 2539) ไม่ว่าจะเป็นวิกฤติในเรื่องของการ
ทำมาหากินเลี้ยงชีพ ภาวะการป่วยไข้และการรักษาพยาบาลแผนใหม่ที่ไม่

²² ตามความเข้าใจของผู้วิจัยและหมายถึงสมเด็จพระเอกาทศรถ สัมภาษณ์เจ้าทรงทั้ง 5 คน เมื่อ
วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2556

ภาพที่ 9 (ซ้าย): ผ้ายันตร์สมเด็จพระนเรศวรฯที่พบในหอทรงของเจ้าคำก่ายน้อย บ้านหนองกอกคำ ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงเหนือ

ภาพขวาที่ 10: (ขวา) พระบรมสาทิสลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรฯกับพระพี่นางสุพรรณกัลยา หอเจ้าทรง (สาขา) แห่งหนึ่ง บ้านสันหย่อน ตำบลแสนไห อำเภอเวียงเหนือ

สามารถตอบสนองได้ ดังนั้น สมเด็จพระนเรศวรฯจึงเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชุมชนไตอเวียงเหนือได้อย่างดี แม้แต่เจ้าหน้าที่รัฐก็ยังอาศัยความเชื่อนี้มาเป็นการตอบต่อปัญหา พี่นวลสาวไตผู้ให้ที่พักแก่ผู้เขียนเล่าว่า “เคยไปหาหมอ หมอบอกไม่รู้ว่าเป็นอะไร หมอแนะนำให้ไปหาเจ้าพ่อ ได้คำตอบแน่นอน” คนไตที่เวียงเหนือหลายคนก็ไปขอเจ้าพ่อองค์ดำเพื่อให้ทางการออกบัตรประจำตัวประชาชนไทย

ประเด็นสำคัญคือเจ้าพ่อองค์ดำมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุด ในบรรดาพิธีกรรม (ปฏิบัติกร) เพราะเจ้าพ่อสามารถที่จะติดต่อสื่อสารกับชาวบ้านได้โดยตรงผ่านร่างทรง เจ้าพ่อองค์ดำจึงไม่ได้เป็นเพียงที่ตั้งศาลเจ้าเพื่อความเคารพบูชาธรรมดา หากแล้วแต่เป็นการปฏิบัติกรระดับพิธีกรรมร่วมกัน อย่างไรก็ตามผู้ที่นับถือเจ้าพ่อแต่ไม่ไปร่วมพิธีกรก็มีอยู่ไม่น้อย กล่าวคือได้รับ

เหรียญปลุกเสกมาทำพิธีเองที่บ้านเองโดยไม่ได้มีความเชื่อในเรื่องเจ้าทรง และที่สำคัญไม่ได้มีปัญหาที่ต้องการคำตอบหรือการแก้ไขแบบฉับพลันทันด่วน

สมเด็จพระนเรศวรฯในพื้นที่วัด

ความสำคัญของพิธีกรรมเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรฯในระดับชุมชนยังเกี่ยวเนื่องกับวัด เพราะวัดคือ “พื้นที่” ที่ใช้ร่วมกันปฏิบัติพิธีกรรมในชุมชน เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา วัดเป็นพื้นที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัว ตามความเชื่อของไตไม่นิยมนำผีหรือวิญญาณเข้าเขตวัด สิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเจ้าเมืองที่ถือเป็นผีดินนั้นยังแยกไว้ต่างหาก เพราะวัดเป็นที่ประดิษฐานสำหรับความเชื่อสูงสุดคือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การนำรูปประติมากรรมและพระบรมสาทิสลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรฯ ไปประดิษฐานในเขตวัดจึงเป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระองค์ และมีความเป็นสาธารณะมากขึ้น ในอำเภอเวียงแหงเราพบปรากฏการณ์เช่นนี้ อยู่ 3 ลักษณะดังนี้ คือ

1. การนำพระบรมสาทิสลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรฯ ไปแขวนในวิหาร รวมไปถึงภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
2. การนำรูปประติมากรรมสมเด็จพระนเรศวรฯไปประดิษฐานในพระวิหาร อาทิเช่นวัดพระเจ้าออกเทื่อ วัดกำแพงใหม่ป่าไผ่ และวัดเวียงแหง เป็นต้น
3. การตั้งศาลสมเด็จพระนเรศวรฯในเขตวัด ดังที่สำรวจพบในวัดห้วยหก วัดพระธาตุแสนไห และวัดฟ้าเวียงอินทร์

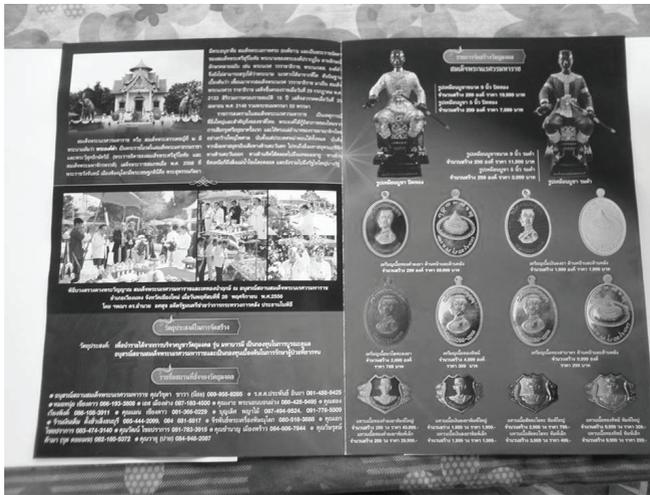
เมื่อวัดในเขตอำเภอเวียงแหงได้รับอิทธิพลความเชื่อแบบไทย จึงมีการนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์รูปแบบอื่นเข้ามาในเขตวัด โดยไม่ได้มีความขัดแย้ง แต่ทำหน้าที่

พิธีกรรมในระดับรัฐ พิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรฯ

ช่วงอนุสรณ์สถานสมเด็จพระนเรศวรฯตั้งอยู่บริเวณพื้นที่สาธารณะของบ้านเมืองแหง ตำบลเมืองแหง เป็นสถานที่ประกอบพิธีสำคัญคือพิธีบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรฯ ซึ่งจะประกอบพิธีปีละ 2 ครั้งคือ วันที่ 25 มกราคมในวันกองทัพไทย และวันที่ 25 เมษายน อันเป็นวันคล้ายวันสวรรคต น่าสังเกตว่าชาวไตในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมระดับรัฐเช่นนี้ไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ ทหาร ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่ภายหลังพิธีบวงสรวงเสร็จสิ้นแล้วตกเย็นจะมีงานรื่นเริงซึ่งคนในชุมชนจะมีส่วนร่วมมากกว่าช่วงพิธีกรรมภาครัฐ

นอกจากนี้ช่วงอนุสรณ์สถานสมเด็จพระนเรศวรฯ ยังใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีปลุกเสกเหรียญบูชาสมเด็จพระนเรศวรฯ ซึ่งจัดทำโดยอำเภอเวียงแหง โดยมักนำเอาความเป็นชาติพันธุ์ไตในพื้นที่และความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรฯ มาเป็นจุดขาย หากพิจารณาถึงกระบวนการการก่อรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม การปลุกเสกนับเป็นหนึ่งในกระบวนการของพิธีกรรม (ritual initiation) มีการนำผู้นำศาสนามาร่วมสร้างความเชื่อเรื่องสมเด็จพระนเรศวรฯ เช่นการนิมนต์ผู้นำทางพุทธศาสนาคือครูบาอัมต๊ะติ๊ะและครูบาคำตัน ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวไตที่มีชื่อเสียงทางด้านวัตถุมงคลมาทำการปลุกเสกเหรียญรุ่นมหาบารมี เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2557 (โดยหล่อไว้เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556) ด้านหน้าเป็นรูปองค์สมเด็จพระ

พระนเรศวรฯ ด้านหลังเป็นรูปพระมาลาเป็ยง จารึกชื่อสมเด็จพระนเรศวรฯ ด้วยภาษาไทยทั้งหมด

ภาพที่ 14 เหรียญนเรศวรฯ รุ่นต่างๆ ทำพิธีปลุกเสกที่วังอนุสรณ์สถานสมเด็จพระนเรศวรฯ อำเภอเวียงแหง

วิเคราะห์

พิธีกรรมในแต่ละระดับแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และสถานภาพทางสังคม โดยมีพื้นที่เป็นตัวชี้วัด หมู่บ้านมีลักษณะของการรักษาความสัมพันธ์ รักษาขนบธรรมเนียมปฏิบัติต่อกันระหว่างคนในกลุ่มสังคม หรือองค์กรหมู่บ้านก็จะทำการปกครองตามที่รัฐมอบหมายอำนาจมา ปลอ่ยให้รัฐทำพิธีกรรมอันเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจแทนการใช้อำนาจปกครอง

กล่าวได้ว่าพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับสมเด็จพระนเรศวรฯ เป็นพิธีกรรมระดับชุมชนซึ่งพบเห็นได้มากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะศูนย์กลางการนับถือบูชาลัทธิพิธีคือวัดและหอเจ้าเมือง รูปปั้นสมเด็จพระนเรศวรฯที่อยู่ในวัด และการสร้างศาลสมเด็จพระนเรศวรฯขึ้นมาใหม่ภายหลัง นับเป็นการช่วงชิงความรู้ การสร้างภาพลักษณ์ ภาพจำลองของพื้นที่ เพราะพิธีกรรมเป็นการขัดเกลาทางสังคมอย่างหนึ่งทำให้เกิดความรักพวกพ้อง ความเป็นปึกแผ่น และความเป็นเชื้อชาติเดียวกัน หรือกล่าวได้ว่าพิธีกรรมคือรูปธรรมที่เกิดจากระบบความเชื่อ และเป็นตัวบ่งบอก “อุดมการณ์” ของสังคมได้ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน หมู่บ้าน ชุมชน ไปจนถึงรัฐ ซึ่งล้วนมีจุดมุ่งหมายสอดคล้องกัน นั่นคืออุดมการณ์การสร้างชาติ ภายใต้การนับถือวีรบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จนเกิดความเป็นแบบแผน ปฏิบัติ และกลายเป็นธรรมเนียมและประเพณีของสังคม

อย่างไรก็ตามการบูชาสมเด็จพระนเรศวรฯ ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นวิวัฒนาการความเชื่อของลัทธิวิญญาณนิยม (animism) ที่อยู่ภายใต้พุทธศาสนา อันเป็นโครงสร้างความเชื่อหลักของคนไต โดยผนวกเอาความเชื่อเรื่องวิญญาณผสมกับพุทธศาสนาสังคมไตในอดีตมีการปกครองในระบบเจ้าฟ้า วีรบุรุษของไตจึงมีคุณลักษณะของนักรบ มีความเป็นผู้นำ และมีวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะการรวบรวมอาณาจักรบ้านเมือง ขณะที่สังคมไตปัจจุบันมีการยอมรับนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ นอกเหนือไปจากพุทธศาสนา เจ้าเมืองและอารักษ์ต่างๆ ตามความเชื่อดั้งเดิม

ส่วนความเป็นวีรบุรุษผู้ศักดิ์สิทธิ์นั้นอยู่ในลำดับความเชื่อชั้นเจ้าเมือง หากพิจารณาจากหอเจ้าเมืองแล้วจะเห็นว่าความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของ “เจ้าเมือง”

มีลักษณะเป็นนามธรรม ไม่ได้ชี้ชัดหรือเฉพาะเจาะจงว่าเจ้าเมืองเป็นใครตรงๆ ซึ่งแม้ว่าตามตำนานนั้นชัดเจนว่าเป็นเสือขาว แต่ภายหลังมีการเพิ่มเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ “วิญญูณมนุษย์” เข้าไปด้วย ซึ่งการนับถือสมเด็จพระนเรศวรฯ ของไทในปัจจุบันหากจัดลำดับแล้วจัดว่าเป็นความเชื่อเรื่องเจ้าเมือง (ผีดี) ถึงแม้ว่าสถานะของเจ้าฟ้าเช่นสมเด็จพระนเรศวรฯจะสูงกว่าเจ้าเมือง หากนั่นเป็นเพียงแต่สถานะตอนที่เจ้าฟ้ายังมีชีวิต อันหมายถึงอำนาจการปกครอง แต่สถานะหลังความตายเป็นสถานะที่ศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นเจ้าเมืองจึงมีสถานะและอำนาจสูงกว่า เพราะมีอำนาจดลบันดาลให้เกิดผลทั้งดีและร้ายขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของผู้ดูแลหอเจ้าเมืองและคนในหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องการเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีมาก่อนในสังคมไท ต่อมาผนวกแนวคิดวีรบุรุษ ประกอบกับการมีระบบอุปถัมภ์จากภายนอกคือรัฐไทย อันประกอบด้วยผู้บริจาต คณะศรัทธา และญาติโยม ทำให้การบูชาสมเด็จพระนเรศวรฯซึ่งเคยกระทำที่หอเจ้าเมืองร่วมกับเจ้าเมืองอื่นๆ ย้ายมาทำกันในศาลอีกหลังหนึ่งโดยเฉพาะ กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์กล่าวไว้ว่า สมเด็จพระนเรศวรฯโดยทั่วไปนั้นคือลัทธิพิธีการบูชาเทพ พระมหากษัตริย์ที่สวรรคตจะกลายเป็นเทพในลัทธิพิธี ผ่านกระบวนการบูชาจากมวลมหาประชาชนด้วยเครื่องพิธีกรรม (นิธิ 2546, 28)

ภาพที่ 15 ภายในศาลสมเด็จพระนเรศวรฯ บริเวณชายแดนไทย-พม่า
วัดฟ้าเวียงอินทร์บ้านหลักแดง ตำบลเปียงหลวง

ภาพที่ 16 รูปปั้นสมเด็จพระนเรศวรฯ หน้าบันวิหารวัดกำแพงใหม่ป่าไม้ ตำบลเมืองแหง

อำเภอเวียงแหงกลายเป็นเมืองวัฒนธรรมชายขอบ มีการท่องเที่ยวจากการขายวัฒนธรรมและการช่วงชิงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมของคนคนหนุ่มมักจะได้รับคำแนะนำให้เป็นภาพจำของพื้นที่มากกว่า ดึงเห็นได้จากการเสนอความเป็นชาติพันธุ์ใต้และความสัมพันธ์ของสมเด็จพระนเรศวรฯกับพื้นที่ จริงอยู่ในพื้นที่มีได้มีเพียงแต่กลุ่มชาติพันธุ์ใต้เท่านั้น หากแต่ยังมีเผ่าลีซอ จีนก๊กมินตั๋ง และคนโยนหรือคนเมืองผสมอยู่ด้วย ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ทำให้การนิยามความศักดิ์สิทธิ์ต่างกันและความศักดิ์สิทธิ์มักมีความเลื่อนไหลอยู่ตลอดเวลา เพราะระเบียบแบบแผนของธรรมเนียมปฏิบัติไม่ได้เป็นสิ่งตายตัว มีการรับเอาแบบแผนใหม่และปรับเปลี่ยนไปตามเวลา แต่ก็ไม่ได้ทำให้ความ “ศักดิ์สิทธิ์” ลดลงไปแต่อย่างใด หากแต่กลับเพิ่มความนิยมในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

สรุป

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนไตมีความเชื่อในสมเด็จพระนเรศวรฯ ผ่านตำนานที่มีเรื่องราวเชื่อมโยงกับพระองค์ ด้วยความเชื่อพื้นฐานเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเรื่องวีรบุรุษของชุมชนไต ทำให้สมเด็จพระนเรศวรฯ เข้าไปอยู่ในความเชื่อของสังคมไตในฐานะ “วีรบุรุษสิ่งศักดิ์สิทธิ์” ในกระบวนการสร้างลัทธิพิธีและความเชื่อ (วาทกรรม) นั้น เริ่มต้นจากการยกเอาความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์จากเรื่องเล่าตำนานสมเด็จพระนเรศวรฯ กับเจ้าคำก่าายน้อยเจ้าฟ้าไตที่ได้ร่วมรบกันมา จากคำบอกเล่าแบบมุขปาฐกถาในยุคของหนุ่มศึกหาญของเจ้าน้อยชอหย่นตะ เรื่องเล่าของสมเด็จพระนเรศวรฯ กับ

ไตได้รับความนิยมนั้น เนื่องด้วยความสัมพันธ์อันดีของกองทัพไทยและกองทัพไต ก่อนที่จะพัฒนาตัวเรื่องเล่าเป็นหนังสือประวัติศาสตร์และเหรียญบูชาดำเนินความเชื่อนั้นส่งผลต่อการนับถือของคนในชุมชน ในระยะแรกนั้นมีการบูชาสมเด็จพระนเรศวรฯ ด้วยเหรียญพระนเรศวรฯ และมีการประกอบพิธีกรรมร่วมกับหอเจ้าเมือง ต่อมาได้แยกศาลออกมาต่างหากโดยมีขนาดใหญ่ขึ้น มีการก่อรูปธรรมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยการสร้างอนุสาวรีย์และรูปประติมากรรม และมีลานกว้างเพื่อทำพิธี ด้วยความร่วมมือของชุมชนไตเองและการรับเอาแบบแผนจากรัฐไทยเข้าไป

ผลของวาทกรรมสมเด็จพระนเรศวรฯ ที่มีต่อชุมชน ทำให้พื้นที่อำเภอเวียงแหงกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บริเวณชายแดน สมเด็จพระนเรศวรฯ มีสถานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพื้นที่ มีการเชื่อมโยงเรื่องเล่าสถานที่ต่างๆ เข้ากับความเชื่อเรื่องการเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรฯ ชุมชนมีการประกอบพิธีกรรมทั้งระดับปัจเจก ระดับชุมชน และระดับรัฐ ดังจะเห็นได้จากการสร้างเหรียญ การสร้างรูปประติมากรรมของพระองค์ไว้ในวัดต่างๆ และการเกิดเจ้าทรงเจ้าพ่อองค์ดำในพื้นที่ ช่วยตอกย้ำให้สมเด็จพระนเรศวรฯ เป็นภาพจำของพื้นที่ ทั้งนี้วาทกรรมในสมเด็จพระนเรศวรฯ ต่อชุมชนไตเวียงแหงนั้น ไม่เพียงแต่ส่งเสริมประวัติศาสตร์ชุมชน แต่ยังช่วยเสริมการสร้างชาติไตด้วยการเข้าไปเป็นวีรบุรุษในสังคมไตอีกด้วย

บรรณานุกรม

- ยันฟ้าแสนหวิ. เจ้า. นันทสิงห์ เรียบเรียง, สมปอง ไตตุ้มแก่น และฉัตรทิพย์
นาถสุภา แปล. 2544. *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ (พื้นที่ตอนกลาง)*.
เชียงใหม่: ตริสวิน.
- ชัยยง ไชยศรี. 2549. *การศึกษาเส้นทางเดินทัพและค้าขายสมัยโบราณ:
เชียงใหม่ เมืองก๊ก เมืองคอง เมืองแหง เมืองนาย (พม่า)*. รายงาน
การวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. 2546. *ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร. 5*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มติชนจำกัด (มหาชน).
- นิพัทธ์พร เฟ็งแก้ว และ นवलแก้ว บุรพวัฒน์. 2549. *ไทรบพม่า*. กรุงเทพฯ:
openbooks.
- นายต่อ แปล. 2545. *มหาราชวงศ์พงษาวดารพม่า*. กรุงเทพฯ: บริษัทพิชเนศ
พรินท์ติ้งเซ็นเตอร์จำกัด.
- วันดี สันติวุฒิเมธี. 2545. *กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทย
ใหญ่ชายแดนไทยพม่า กรณีศึกษาหมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง
จังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. บรรณาธิการ. 2546. *พระพุทธลีหังค์ จริงทุกองค์ไม่มีปลอม แต่ไม่ได้มาจากลังกา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สุรียา สมุทคุปดี. 2539. *ทรงเจ้าเข้าผี: วาทกรรมของลัทธิผีและวิฤทธิการณ ของความทันสมัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

อานันท์ กาญจนพันธ์. 2552. *คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จาก วาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอกสารวัดพระธาตุแสนไห. 2554. เชียงใหม่: (ม.ส.พ.).

เอกสารรวมข่าวกองทัพรัฐฉาน. 2553. เชียงใหม่: (ม.ส.พ.).

Khur-Shen. 2552. *King Naresuan and Shan Saophas Connection*.
The Document for International conference on Shan
Studies. Maha Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.